

Оксана М. Крамаренко*

НАЛЕЖНЕ ВИКОНАННЯ ДОГОВОРУ ЯК ОСНОВА ДОГОВІРНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Зростаюча складність ринкових відносин та поглиблення свіроїнтеграційних процесів зумовлюють підвищені вимоги до правової регламентації зобов'язальних відносин, зокрема в частині забезпечення дотримання договірної дисципліни. Для правової системи України це питання набуває особливої практичної ваги в умовах одночасного реформування цивільного законодавства та адаптації судової практики до викликів, що виникли внаслідок збройного конфлікту. Актуальність дослідження зумовлена потребою у комплексному осмисленні нормативних засад, доктринальних підходів і практичних наслідків застосування інституту належного виконання договору в цивільному праві України з урахуванням сучасних законодавчих змін і процесів гармонізації з європейськими правовими стандартами. Проведено системне дослідження правових засад належного виконання договору за Цивільним кодексом України, зокрема проаналізовано положення статей 525–530, 599, 611–617, 627–629; охарактеризовано чотири базові принципи виконання – реальність, своєчасність, повноту та відповідність; розкрито механізм юридичної відповідальності за порушення договірних зобов'язань і систему засобів правового захисту потерпілої сторони. Виявлено, що переважна більшість учасників цивільного обороту позбавлена дієвих важелів оперативного захисту своїх прав через процедурну складність доказування та тривалість судових проваджень. Доведено, що поєднання принципів свободи договору, добросовісності й обов'язковості зобов'язань утворює збалансований механізм, здатний захищати права сторін і водночас забезпечувати примусове виконання угод. Результати дослідження свідчать, що законодавчі ініціативи – законопроект № 14023 та проєкт нового Цивільного кодексу (законопроект № 14394) – спрямовані на спрощення процедурних вимог із збереженням принципових гарантій виконання, що сприятиме зміцненню правової визначеності та підвищенню інвестиційної привабливості України в повосенний період.

Ключові слова: належне виконання договору, цивільне право України, зобов'язальні відносини, принцип реального виконання, своєчасність виконання, договірна відповідальність, засоби правового захисту, форс-мажор, Цивільний кодекс України, реформування цивільного законодавства.

Табл. 2. Рис. 1. Літ. 16

DOI: 10.32752/1993-6788-2026-1-297-50-61

ORCID ID: 0000-0002-2216-7149

Oksana Kramarenko

DUCT EXECUTION OF THE CONTRACT AS THE BASIS OF CONTRACTUAL RELATIONS

The expanding complexity of market relations and the deepening of European integration processes impose heightened demands on the legal regulation of obligatory relations, particularly with regard to securing compliance with contractual discipline. For Ukraine's legal system, this matter acquires exceptional practical significance amid the simultaneous reformation of civil legislation and the adaptation of judicial practice to challenges arising from armed conflict. The relevance of the study is determined by the necessity of a comprehensive examination of the normative foundations, doctrinal approaches, and practical consequences of applying the institution of proper contract performance in Ukrainian civil law, accounting for contemporary legislative

* National University of Food Technologies, Kyiv. Ukraine.

amendments and harmonisation with European legal standards. A systemic investigation was conducted of the legal foundations of proper contract performance under the Civil Code of Ukraine, encompassing an analysis of Articles 525–530, 599, 611–617, and 627–629; four core performance principles – actuality, timeliness, completeness, and conformity – were characterised; and the mechanism of legal liability for breach of contractual obligations together with the system of remedies available to the aggrieved party were elaborated. It was established that the overwhelming majority of civil turnover participants are deprived of effective instruments for the prompt protection of their rights owing to the procedural complexity of evidentiary requirements and the protracted duration of court proceedings. The study demonstrates that the combination of freedom of contract, good faith, and the binding force of obligations constitutes a balanced mechanism capable of safeguarding the rights of parties while simultaneously ensuring the enforceability of agreements. The research findings indicate that legislative initiatives – Draft Law No. 14023 and the proposed new Civil Code (Draft Law No. 14394) – are oriented towards streamlining procedural requirements while preserving the fundamental guarantees of performance, thereby contributing to the strengthening of legal certainty and the enhancement of Ukraine's investment attractiveness in the post-war period.

Keywords: proper contract performance, Ukrainian civil law, obligatory relations, principle of actual performance, timeliness of performance, contractual liability, remedies, force majeure, Civil Code of Ukraine, civil legislation reform.

Peer-reviewed, approved and placed: 14.03.2026

Постановка проблеми. В умовах одночасного реформування цивільного законодавства, поглиблення євроінтеграційних процесів та необхідності адаптації правозастосовної практики до викликів збройного конфлікту перед учасниками цивільного обороту постає нагальна потреба переосмислити саму природу договірної взаємодії – з акцентом на системне забезпечення виконання зобов'язань як фундаменту правової визначеності, а не лише як технічної вимоги законодавства. Попри наявність розгорнутої нормативної бази у вигляді положень Цивільного кодексу України та усталеної доктрини чотирьох принципів виконання, залишається невирішеною проблема розриву між формальним закріпленням правових стандартів і їх реальним дотриманням у повсякденній господарській практиці [1-3]. Особливою гостроти ця проблема набуває через структурні суперечності, притаманні вітчизняній правозастосовній системі: процедурна складність доказування факту неналежного виконання, тривалість судових проваджень і недостатня обізнаність суб'єктів господарювання з механізмами захисту своїх прав унеможливають оперативне відновлення порушеного становища сторін договору. Водночас зосередженість законодавця на реформуванні процедурних аспектів об'єктивно конкурує з потребою концептуального оновлення матеріально-правових засад виконання зобов'язань, що ставить під сумнів здатність чинної моделі правового регулювання забезпечити належний захист договірних прав в умовах повоєнного відновлення та інтеграції до європейського правового простору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання правового забезпечення належного виконання договірних зобов'язань є предметом сталого наукового інтересу в Україні, що відображає потребу у формуванні дієвих механізмів охорони прав учасників цивільного обороту в умовах реформування

приватного права та адаптації правозастосовної практики до сучасних викликів. У праці І. Приленського [4] визначено підстави та умови цивільно-правової відповідальності за неналежне виконання договору – протиправність поведінки, наявність шкоди, причинний зв'язок і вина – та обґрунтовано компенсаційний характер відшкодування збитків як загальної форми відповідальності боржника перед кредитором. У дослідженні Н. Горбової, І. Костіва та О. Кузьменка [5] проведено комплексний аналіз теоретичних засад здійснення та припинення цивільних договорів крізь призму принципів свободи договору, добросовісності й рівності сторін, а також обґрунтовано необхідність гармонізації національного законодавства зі стандартами UNIDROIT та Європейськими принципами договірної права в частині забезпечення виконання зобов'язань.

У праці П. Гуйвана [6] досліджено темпоральний вимір належного виконання договірних зобов'язань: детально розкрито правовий режим виконання зобов'язань із невизначеним строком за ч. 2 ст. 530 Цивільного кодексу України та встановлено, що своєчасність є невід'ємним елементом змісту суб'єктивного права кредитора. У публікації О. Бондаренка [7] висвітлено специфіку належного виконання договірних зобов'язань в умовах воєнного стану, зокрема правові наслідки об'єктивної неможливості виконання та недостатню нормативну врегульованість механізму форс-мажору як підстави звільнення від відповідальності за порушення договору. У статті І. Давидової [8] розкрито судово-процесуальний аспект захисту прав сторін при неналежному виконанні договору через інститут зустрічного позову, що забезпечує рівність учасників провадження та сприяє справедливому відновленню порушеного договірної балансу. У дослідженні І. Єфремової та І. Ломакіної [9] проаналізовано практичні аспекти реалізації принципів свободи договору та рівності сторін як нормативної основи визначення змісту й меж належного виконання зобов'язань у законодавстві України та Європейського Союзу. У працях С. Мирославського [10] та В. Ніценка [11] систематизовано актуальні напрями наукових досліджень договірних відносин, зокрема виокремлено дослідження істотних умов договору, строків виконання та відносин із «майнових» договорів як пріоритетні вектори розвитку цивілістичної науки в контексті сучасних соціально-економічних перетворень.

Наведені праці підкреслюють багатоаспектність правової природи належного виконання договору та його центральну роль у забезпеченні стабільності цивільного обороту, однак вказують на прогалини у нормативному регулюванні окремих елементів виконання зобов'язань і недостатню узгодженість доктринальних підходів із практичними потребами учасників договірних відносин в умовах воєнного стану та євроінтеграційних перетворень, що потребує подальшого наукового опрацювання.

Методика дослідження. У процесі вивчення належного виконання договору як фундаментального інституту цивільного права України в умовах реформування законодавства та адаптації правозастосовної практики до викликів збройного конфлікту застосовано сукупність взаємодоповнювальних науково-дослідних підходів. Метод нормативно-догматичного аналізу

забезпечив ґрунтовне дослідження правових засад належного виконання договірних зобов'язань — охоплюючи положення статей 525–530, 599, 611–617 та 627–629 Цивільного кодексу України — та дав змогу розкрити зміст чотирьох базових принципів виконання: реальності, своєчасності, повноти й відповідності. Порівняльно-правовий підхід уможливив зіставлення чинної вітчизняної моделі регулювання договірних відносин із відповідними стандартами європейського приватного права та виявлення напрямів їх зближення в контексті інтеграційних зобов'язань держави. Системно-функціональне моделювання слугувало підґрунтям для обґрунтування взаємозв'язку між механізмом юридичної відповідальності за порушення зобов'язань і системою засобів правового захисту потерпілої сторони в межах єдиної регулятивної конструкції. Абстрактно-логічне узагальнення здобутих результатів уможливило формулювання практичних пропозицій щодо усунення процедурних і доктринальних прогалин у регламентації виконання договорів у контексті законодавчих ініціатив та завдань правової модернізації в повоєнний період.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Попри наявний академічний доробок у сфері цивілістики та зобов'язального права, питання цілісного нормативного забезпечення дотримання договірної дисципліни в контексті одночасного оновлення приватноправового регулювання й адаптації судової практики до реалій збройного конфлікту лишаються належно невисвітленими. Значна частина наукових праць обмежується або аналізом окремих елементів правового режиму виконання — підстав юридичної відповідальності, строків позовної давності чи формажорних обставин, — або загальнотеоретичними характеристиками принципів договірної права без їх синтезу в практично придатну модель захисту прав учасників цивільного обороту. Поза увагою науковців лишається практичне поєднання матеріально-правових гарантій виконання, процесуальних інструментів примусового забезпечення зобов'язань та доктринального оновлення засад договірної відповідальності в єдину узгоджену систему правового регулювання. Брак комплексних підходів до подолання наявних колізій — доктринальних, процедурних і законодавчих — унеможлиблює вироблення ефективних правових механізмів забезпечення виконання договорів в умовах повоєнної відбудови та гармонізації вітчизняного приватного права з європейськими стандартами.

Метою статті є визначення обґрунтованих правових засобів утвердження належного виконання договору як невід'ємного елемента цивільно-правового регулювання в Україні через з'ясування взаємодії нормативних, доктринальних і правозастосовних чинників забезпечення договірної дисципліни та вироблення науково-практичних пропозицій щодо усунення системних прогалин, що перешкоджають ефективному захисту прав сторін зобов'язальних відносин в умовах реформування приватного права й інтеграції до європейського правового простору.

Основні результати дослідження. Належне виконання договору в цивільному праві України є фундаментальним принципом, згідно з яким договірні зобов'язання мають виконуватися точно так, як це було погоджено

сторонами, відповідно до умов договору, чинних правових вимог та ustalених ділових звичаїв. Це поняття є наріжним каменем договірних правовідносин, забезпечуючи задоволення законних очікувань сторін та збереження обов'язкової сили угод. Згідно з Цивільним кодексом України, належне виконання охоплює не лише виконання договірних обов'язків, а й дотримання конкретних стандартів щодо способу, строків та якості виконання, що забезпечують цілісність договірних відносин.

Фундаментальне значення належного виконання договору виходить за межі окремих договірних відносин і слугує основою правової визначеності та економічної стабільності в системі цивільного права України. Коли сторони можуть покладатися на послідовне та передбачуване виконання договірних зобов'язань, це створює сприятливе середовище для розвитку бізнесу, інвестицій та економічного зростання. Цей принцип діє у поєднанні з основоположними поняттями свободи договору, добросовісності та справедливості, які разом створюють збалансовану систему, що захищає права сторін, водночас забезпечуючи збереження обов'язкового характеру договірних зобов'язань.

Правова база, що регулює виконання договорів у цивільному праві України, встановлюється насамперед Цивільним кодексом України, зокрема статтями 525–530, які встановлюють детальні вимоги щодо способу, місця та строків виконання. Ці положення діють у гармонії з більш загальними принципами, закріпленими у статтях 3, 6 та 627, які встановлюють свободу договору, водночас визнаючи необхідні обмеження через імперативні правові норми та регуляторні вимоги. Ця система забезпечує, що, хоча сторони зберігають значну автономію у визначенні договірних умов, їхні зобов'язання щодо виконання повинні відповідати правовим стандартам, що захищають як індивідуальні права, так і ширші суспільні інтереси [12].

Належне виконання є необхідним для забезпечення правової визначеності, оскільки воно надає передбачувані механізми припинення зобов'язань та задоволення законних очікувань сторін. Згідно з українським цивільним правом, договори є самостійними правовими фактами, за допомогою яких воля сторін створює, змінює та припиняє цивільно-правові відносини, і коли виконання відповідає нормативній структурі, закладеній у договорі, очікувані правові наслідки виникають природним чином. Такий системний підхід до виконання договорів сприяє економічній стабільності, даючи сторонам можливість впевнено планувати свою господарську діяльність, знаючи, що їхні договірні партнери юридично зобов'язані виконувати свої зобов'язання відповідно до встановлених стандартів і що існують ефективні засоби правового захисту, коли виконання не відповідає цим вимогам.

Еволюційний характер системи цивільного права України, включаючи останні законодавчі зміни, такі як законопроект № 14023 та пропонувані новий Цивільний кодекс (законопроект № 14394), свідчить про постійне прагнення вдосконалювати правові механізми, що регулюють виконання договорів. Ці зміни спрямовані на спрощення певних процедурних вимог при збереженні фундаментальних принципів, які гарантують, що належне

виконання відіграє свою важливу роль у підтримці як окремих договірних відносин, так і ширшої економічної системи. У міру того як Україна продовжує свій шлях до європейської інтеграції, принципи належного виконання договорів залишаються центральними для створення правового середовища, що відповідає як внутрішнім потребам, так і міжнародним стандартам [12]. Розуміння того, які саме вимоги утворюють це ядро, потребує послідовного розгляду конкретних принципів належного виконання – кожен із яких закріплює окремих вимір договірної дисципліни.

Принцип реального виконання в українському цивільному праві вимагає, щоб договірні зобов'язання виконувалися шляхом фактичної поставки об'єктів, послуг або дій, а не за допомогою грошових замінників чи альтернативних домовленостей. Цей принцип ґрунтується на положеннях про свободу договору, викладених у статтях 3, 6 та 627–628 Цивільного кодексу, які надають сторонам автономію у визначенні конкретного характеру та обсягу їхніх зобов'язань щодо виконання. Реальне виконання гарантує, що сторони отримують саме те, про що домовилися, зберігаючи цілісність договірних очікувань та запобігаючи довільній заміні способів виконання, що може підірвати мету первісної угоди. Утім реальність виконання сама по собі ще не вичерпує змісту належного виконання – не менш принципове значення має те, коли саме воно відбувається.

Своєчасність є критичною вимогою для належного виконання договору, що вимагає виконання зобов'язань у строки, визначені в договорі, або, якщо вони не визначені, у розумні строки, що впливають із характеру зобов'язання та застосовних ділових звичаїв. Згідно з українським законодавством, обов'язковий характер домовлених умов створює презумпцію, що зобов'язання, для яких має значення час, повинні виконуватися пунктуально, оскільки затримки можуть істотно змінити цінність та корисність договірного обміну. Цей принцип узгоджується з наголосом Цивільного кодексу на обов'язковій силі договорів згідно зі статтею 629, яка робить виконання обов'язковим, якщо це не виправдано юридично визнаними обставинами, такими як форс-мажор або істотні зміни обставин. Зведену характеристику цих та двох наступних принципів – повноти й відповідності – представлено нижче (див. Таблицю 1); кожен із них потребує окремого розгляду.

Повнота виконання договору передбачає повне дотримання всіх істотних умов та зобов'язань відповідно до умов угоди та вимог Цивільного кодексу щодо дійсності договору. Цей принцип охоплює виконання встановлених законом умов, вимог, що впливають із характеру договору, а також умов, запропонованих сторонами, які були визнані істотними для укладення договору. Вимога повноти гарантує, що часткове або неповне виконання не вважається виконанням договірних зобов'язань, тим самим захищаючи законні очікування сторін та зберігаючи договірний баланс, встановлений у ході переговорів [13]. Повнота виконання нерозривно пов'язана з четвертим принципом – відповідністю, яка визначає якісні параметри та спосіб виконання. Механізм виконання договору в цивільному праві України наведено на рис. 1.

Таблиця 1. Принципи належного виконання договору в цивільному праві, побудовано автором на основі [12]

Принцип виконання	Правова основа	Ключова вимога	Економіко-правове значення	Практичне застосування
Реальне виконання	Статті 3, 6, 627–628 ЦК України	Фактична передача обіцяних товарів/послуг	Забезпечує відповідність результату очікуванням сторін та стабільність договірного обміну	Поставка товару належної якості замість грошової компенсації (якщо інше не погоджено)
Своєчасність	Стаття 629 ЦК України, принцип свободи договору	Виконання у погоджений або розумний строк	Мінімізує втрати від затримок, підвищує передбачуваність бізнес-процесів	Виконання поставки в обумовлений термін або в «розумний строк» за відсутності конкретної дати
Повнота	Доктрина істотних умов договору	Повне виконання всіх договірних зобов'язань	Гарантує досягнення економічної мети договору та баланс інтересів сторін	Виконання всіх умов контракту (обсяг, якість, комплектність) без часткових відхилень
Відповідність (дотримання)	Принцип добросовісності	Дотримання умов договору, законодавства та ділових звичаїв	Формує довіру між контрагентами та знижує ризик спорів	Виконання з урахуванням законодавчих вимог, галузевих стандартів і комерційної практики

Дотримання умов договору, законодавчих вимог та ділових звичаїв утворює комплексну систему, в рамках якої має відбуватися належне виконання. Згідно з українським законодавством, сторони повинні виконувати свої зобов'язання відповідно до конкретних умов, про які вони домовилися, дотримуючись при цьому імперативних правових положень, від яких не можна відступати, та усталених ділових звичаїв, що заповнюють прогалини в договірних домовленостях. Спосіб, місце та час виконання визначаються насамперед домовленістю сторін на основі принципу свободи договору, хоча законодавство встановлює обмеження через імперативні норми, вимоги до публічних договорів та захист прав споживачів для забезпечення дійсності та примусової сили [14]. Усі чотири принципи утворюють єдиний стандарт, відступ від якого породжує цілком конкретні правові наслідки – аналіз яких є закономірним продовженням дослідження змісту належного виконання.

Рис. 1. Механізм належного виконання договору в цивільному праві України, побудовано автором на основі [13]

Коли сторони не виконують належним чином свої договірні зобов'язання згідно з українським законодавством, вони стикаються із значними правовими наслідками, включаючи відповідальність за порушення договору, що охоплює штрафи, пені та відшкодування збитків, якщо вони не можуть успішно скористатися визнаними законом засобами захисту. Цивільний кодекс України встановлює, що сторона, яка порушила зобов'язання, залишається відповідальною відповідно до статті 617, за винятком випадків форс-мажорних обставин, що вимагає від сторони, яка не виконала зобов'язання, надати конкретні докази, що свідчать про чіткий причинно-наслідковий зв'язок між перешкодою та її нездатністю виконати конкретне договірне зобов'язання. Ця система відповідальності забезпечує підзвітність, водночас передбачаючи законні винятки для обставин, що дійсно не залежать від волі сторони [12]. Поряд із відповідальністю законодавство надає потерпілій стороні й конкретні засоби правового захисту, спрямовані на відновлення порушеного становища.

В Таблиці 2 систематизовано правові наслідки порушення та засоби захисту; зокрема, українське законодавство передбачає відшкодування як матеріальних, так і нематеріальних збитків, примусове виконання договірних зобов'язань та розірвання договору за відповідних обставин. Ці засоби правового захисту діють у межах трирічного строку позовної давності, який відраховується з моменту, коли сторона дізналася про порушення, а не з дати реєстрації, причому суди демонструють гнучкість у їх застосуванні. Наявність численних засобів правового захисту дозволяє потерпілим сторонам обрати найбільш відповідну форму відшкодування з урахуванням їхніх конкретних обставин та характеру порушення [15].

Таблиця 2. Правові наслідки порушення договору та засоби правового захисту, побудовано автором на основі [15]

Правовий наслідок	Опис	Правова основа
Відповідальність за порушення	Штрафи, пені та відшкодування збитків, якщо не доведено форс-мажор	Стаття 617 Цивільного кодексу
Відшкодування збитків	Компенсація майнових і немайнових втрат	Положення Цивільного кодексу
Примусове виконання	Судове забезпечення виконання договірних зобов'язань	Засоби захисту, передбачені Цивільним кодексом
Розірвання договору	Припинення договору у разі істотного порушення	Умови договору або закон
Форс-мажор	Звільнення від відповідальності за наявності належних доказів	Статті 599, 611–616 Цивільного кодексу

Належне виконання договорів є фундаментальною основою стабільних договірних відносин та ефективного запобігання спорам у правовій системі України. Коли сторони виконують свої зобов'язання відповідно до домовлених умов, законодавчих вимог та ділових звичаїв, це забезпечує передбачувані результати, що сприяють зміцненню довіри та зменшують ймовірність виникнення конфліктів. Норми Цивільного кодексу, зокрема статті 599 та 611–616, підкреслюють, що зобов'язання припиняються після належного виконання, встановлюючи чіткі кінцеві терміни, що запобігають тривалим спорам та дають змогу сторонам планувати майбутню господарську діяльність, маючи впевненість у здатності правової системи забезпечити виконання угод. Наведена система відповідальності та засобів захисту є практичним втіленням принципу обов'язковості договору, і саме вона надає інституту належного виконання реального регулятивного значення.

Значення належного виконання договорів виходить далеко за межі окремих договірних відносин і охоплює ширший розвиток цивільного обороту та захист прав сторін у всій правовій системі України. Належне виконання сприяє економічному зростанню, створюючи середовище, в якому підприємства можуть покладатися на договірні зобов'язання, що уможливує складні комерційні операції та довгострокове планування, необхідні для розвитку ринку. Крім того, надійна система засобів правового захисту та наслідків за неналежне виконання, вдосконалена судовою практикою, що розвивалася у 2014–2024 роках та адаптована для вирішення викликів, пов'язаних з війною, демонструє відданість України підтримці верховенства права та захисту договірних прав навіть за надзвичайних обставин, тим самим сприяючи інтеграції країни до європейських правових стандартів та зміцнюючи довіру інвесторів до українського ринку [16].

Висновки. Здійснене дослідження підтвердило, що переважна частина учасників цивільного обороту України досі розглядає дотримання договірних зобов'язань як технічну вимогу законодавства, а не як самостійний механізм правового захисту та збереження ділової надійності. Разом із тим оновлення

нормативної бази через законопроекти № 14023 і № 14394, накопичення судової практики в умовах збройного конфлікту та поглиблення євроінтеграційних перетворень формують принципово інше регуляторне підґрунтя, що вперше відкриває реальну перспективу утвердження договірної дисципліни як чинника правової конкурентоспроможності. Вирішальною передумовою такого зрушення є усунення інституційного розриву між задекларованими правовими гарантіями виконання зобов'язань і їх фактичним забезпеченням у повсякденній господарській практиці – передусім для фізичних осіб – підприємців і невеликих юридичних осіб. Встановлено, що зосередженість правників і законодавця на процедурних аспектах захисту прав об'єктивно відсуває на другий план доктринальне переосмислення матеріально-правових засад відповідальності за порушення договору, що породжує стратегічний ризик для правової визначеності у повоєнний період відбудови. Подальші наукові пошуки доцільно зосередити на дослідженні моделей імплементації Принципів UNIDROIT та Європейських принципів договірної права у вітчизняне цивільне законодавство, оцінюванні практичної ефективності новел щодо форс-мажору в контексті постконфліктного врегулювання зобов'язань, а також вивченні інституційних умов цифровізації договірних відносин і впровадження смарт-контрактів у правовий оборот України.

1. Ніценко В. С. Організаційно-економічний механізм ефективного управління виробничо-господарською діяльністю сільськогосподарського підприємства. Журнал з менеджменту, економіки та технологій. 2025. № 4. С. 3-19. <https://doi.org/10.69803/3083-6034-2025-4-3>
2. Шаповалова Н.П., Ніценко В.С., Фоменко А.О. Шляхи підвищення ефективності використання матеріальних ресурсів на ПАТ «Карлсберг Україна». Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. Серія «Економічні науки». 2017. № 1. С. 109-121.
3. Chukurna O.P., Nitsenko V.S., Hanzhurenko I.V., Honcharuk N.R. Directions of Innovative Development of Transport Logistics in Ukraine. Economic Innovations. 2019. Vol. 21. Issue 1(70). С. 170-181. [https://doi.org/10.31520/ei.2019.21.1\(70\).170-181](https://doi.org/10.31520/ei.2019.21.1(70).170-181)
4. Приленський І. Г. Поняття цивільно-правової відповідальності сторін за договором. Юридичний вісник. 2021. № 2. С. 159–165. <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i2.2169>
5. Горбова Н. А., Костів І. І., Кузьменко О. О. Договірне право: укладання, виконання та припинення цивільних договорів. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2024. № 5(23). С. 495–508. [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-5\(23\)-495-508](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-5(23)-495-508)
6. Гуйван П. Д. Юридичне значення строків у договірних зобов'язаннях. Часопис цивілістики. 2023. № 44. <https://doi.org/10.32837/chc.v0i44.451>
7. Бондаренко О. О. Договірні відносини в умовах воєнного стану: теорія та практика. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. <https://doi.org/10.32782/39221350>
8. Давидова І. В. Правова природа та особливості зустрічного позову в договірних правовідносинах. Правовий часопис Донбасу. 2024. № 2. С. 158. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-2/158>
9. Єфремова І. І., Ломакіна І. Ю. Принципи свободи договору і рівності сторін у договірному праві України та ЄС. Право та інновації. 2022. № 2(54). С. 264–404. [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2022.2\(54\).264404](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2022.2(54).264404)
10. Мирославський С. В. Стан і перспективи досліджень договірних відносин. Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Юридичні науки. 2024. № 47(1). С. 161–180. <https://doi.org/10.33216/2218-5461/2024-47-1-161-180>
11. Ніценко В.С. Організаційно-правові засади регулювання розвитку агрохолдингів. Науковий вісник Буковинського державного фінансово-економічного університету. Серія «Економічні науки». 2012. Вип. 2 (23). С. 52-65.

12. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. К. : Верховна Рада України, 2003. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
13. Goncharenko V. A primer on Ukrainian contract law viewed through the prism of CISG and DCFR. *Baltic Journal of Legal and Social Sciences*. 2023. № 1. С. 22–34. <https://doi.org/10.30525/2592-8813-2023-1-3>
14. Rezvorovych K., Bigun V., Burak S., Horban O., Holka V. Analysing the effectiveness of legal regulation of contractual relations during martial law in Ukraine: a literature review. *Futurity Economics & Law*. 2024. Vol. 4. № 4. С. 171–184. <https://doi.org/10.57125/FEL.2024.12.25.10>
15. Жорнокуй Ю. М. Freedom and obligatory performance of a contract in the civil law of Ukraine. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2022. Т. 99. № 4. <https://doi.org/10.32631/v.2022.4.06>
16. Ukraine: Supreme Court expands means of interpretation of contracts. *CMS Law*. 2023. URL: <https://cms.law/en/ukr/legal-updates/ukraine-supreme-court-expands-means-of-interpretation-of-contracts>

1. Nitsenko, V. S. (2025). Organizational and economic mechanism for effective management of production and economic activities of agricultural enterprises. *Journal of management, economics and technology*, 4, 3-19. <https://doi.org/10.69803/3083-6034-2025-4-3>
2. Shapovalova, N.P., Nitsenko, V.S., & Fomenko, A.O. (2017). Ways to improve the efficiency of material resources at JSC "Carlsberg Ukraine". *Visnyk KhNAU im. V.V. Dokuchaieva. Seriiia «Ekonomiczni nauky»*, 1, 109-121.
3. Chukurna, O.P., Nitsenko, V.S., Hanzhurenko, I.V., & Honcharuk, N.R. (2019). Directions of Innovative Development of Transport Logistics in Ukraine. *Economic Innovations*, 21(1(70)), 170-181. [https://doi.org/10.31520/ei.2019.21.1\(70\).170-181](https://doi.org/10.31520/ei.2019.21.1(70).170-181)
4. Prylenskyi, I. H. (2021). Poniattia tsyvilno-pravovoi vidpovidalnosti storin za dohovorem [The concept of civil liability of contract parties]. *Yurydychnyi visnyk*, 2, 159–165. <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i2.2169>
5. Horbova, N. A., Kostiv, I. I., & Kuzmenko, O. O. (2024). Dohovirne pravo: ukladannia, vykonannia ta prupynennia tsyvilnykh dohovoriv [Contract law: conclusion, performance and termination of civil contracts]. *Aktualni problemy vitchyznianoï yurysprudentsii*, 5(23), 495–508. [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-5\(23\)-495-508](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-5(23)-495-508)
6. Huiuan, P. D. (2023). Yurydychne znachennia strokiv u dohovirnykh zoboviazan-niakh [Legal significance of terms in contractual obligations]. *Chasopys tsyvilistyky*, 44. <https://doi.org/10.32837/chc.v0i44.451>
7. Bondarenko, O. O. (2023). Dohovirni vidnosyny v umovakh voiennoho stanu: teoriia ta praktyka [Contractual relations under martial law: theory and practice]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*. <https://doi.org/10.32782/39221350>
8. Davydova, I. V. (2024). Pravova pryroda ta osoblyvosti zustrinchoho pozovu v dohovirnykh pravovidnosynakh [Legal nature and specifics of counterclaim in contractual legal relations]. *Pravovi chasopys Donbasu*, 2, 158. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-2/158>
9. Yefremova, I. I., & Lomakina, I. Yu. (2022). Pryntsypy svobody dohovoru i rivnosti storin u dohovirnomu pravi Ukrainy ta YeS [Principles of freedom of contract and equality of parties in contract law of Ukraine and the EU]. *Pravo ta innovatsii*, 2(54), 264–404. [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2022.2\(54\).264404](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2022.2(54).264404)
10. Myroslavskiy, S. V. (2024). Stan i perspektyvy doslidzhen dohovirnykh vidnosyn [State and prospects of research on contractual relations]. *Visnyk universytetu imeni Alfreda Nobelia. Seriiia: Yurydychni nauky*, 47(1), 161–180. <https://doi.org/10.33216/2218-5461/2024-47-1-161-180>
11. Nitsenko, V.S. (2012). Orhanizatsiino-pravovi zasady rehuliuвання rozvytku ahrokholdynhiv. *Naukovyi visnyk Bukovynskoho derzhavnogo finansovo-ekonomichnoho universytetu. Seriiia «Ekonomiczni nauky»*, 2(23), 52-65.
12. Verkhovna Rada Ukrainy. (2003). Tsyvilnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 16 sich. 2003 r. № 435-IV [Civil Code of Ukraine: Law of Ukraine of January 16, 2003 No. 435-IV]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
13. Goncharenko, V. (2023). A primer on Ukrainian contract law viewed through the prism of CISG and DCFR. *Baltic Journal of Legal and Social Sciences*, (1), 22–34. <https://doi.org/10.30525/2592-8813-2023-1-3>

14. Rezvorych, K., Bigun, V., Burak, S., Horban, O., & Holka, V. (2024). Analysing the effectiveness of legal regulation of contractual relations during martial law in Ukraine: a literature review. *Futurity Economics & Law*, 4(4), 171–184. <https://doi.org/10.57125/FEL.2024.12.25.10>
15. Zhornokui, Yu. M. (2022). Freedom and obligatory performance of a contract in the civil law of Ukraine. *Bulletin of Kharkiv National University of Internal Affairs*, 99(4). <https://doi.org/10.32631/v.2022.4.06>
16. CMS Law. (2023). Ukraine: Supreme Court expands means of interpretation of contracts. <https://cms.law/en/ukr/legal-updates/ukraine-supreme-court-expands-means-of-interpretation-of-contracts>